

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2023/01/toth-judit-a-tortenelemtanitas-uj-temai-es-iranyai-ii-kelet-europa-es-afrika-13-03-11/>

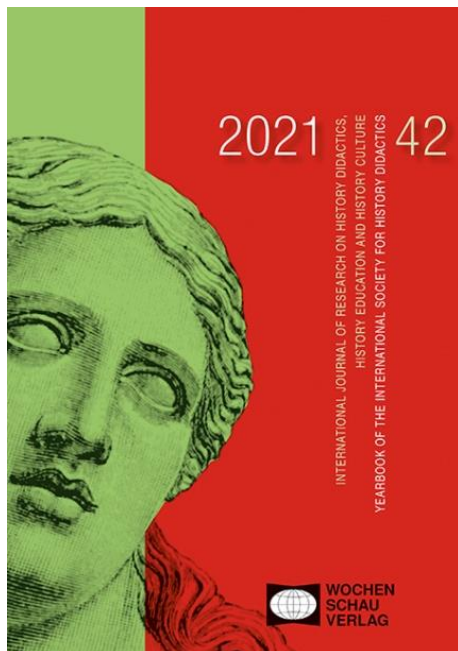
Tóth Judit

A történelemtanítás új témái és irányai II. Kelet-Európa és Afrika

A Nemzetközi Történelemdidaktikai Társaság 2021-es Évkönyvének ismertetése

Bevezetés

A Történelemtanítás előző számában bemutatott évkönyv¹ után érdemes áttekinteni a Nemzetközi Történelemdidaktikai Társaság (ISHD) évkönyvei közül a legfrissebbet, az 2021-es számot is. Az évente megjelenő, angol nyelvű *International Journal of Research on History Didactics, History Education, and History Culture. Yearbook of the International Society for History Didactics* (JHEC) című folyóirat, mely szerepel az ERIH PLUS és a SCOPUS adatbázisaiban is, és a kötet tematikájához igazodó tanulmányokat, egy fórumszekciót és könyvismertetések tartalmaz – megközelítőleg 200 oldal terjedelemben. Jelen ismertetés a tematikus és fórumtanulmányok bemutatását tűzi ki célul.

JHEC 2021: Történelemtanítás 30 évvel a hidegháború után; Történelemtanítás Afrikában²

Az ISHD legújabb évkönyvében az afrikai történelemtanítás, valamint néhány posztsovjét ország (Észtország, Szlovákia, Magyarország, Csehország) aktuális kihívásairól és helyzetéről is olvashatunk változatos témakörökben.

A kötet témamegjelölése tehát rendhagyó módon kettős, hiszen kelet-közép-európai országok, illetve egy balti állam, valamint Afrika egyes országainak történelemtanításával foglalkozik. Ugyan a két kontinens történelme kevés hasonlóságot mutat, a tanulmányok elolvasása után mégis azt láthatjuk, hogy a kötetben szereplő országokra jellemző trendek, problémák (narratíva-kérdés, identitásformálás, az uralkodó ideológiai béklyók feloldása, a tantárgy didaktikai-tartalmi modernizációja) általánosak. Mindkét térség esetében közös vonásként jelenik meg – ugyanakkor eltérő fázisban van – a néhány évtizede tartó függetlenség megszerzése okán a saját nemzeti narratíva kialakítása, valamint az ehhez kapcsolódó viták, hatások tárgyalása.

A kötet aktualitását több szempont is indokolja: a Nemzetközi Történelemdidaktikai Társaság évkönyvében a legfrissebb kutatási eredményeket olvashatjuk széles társadalmi-kulturális-politikai kontextusba ágyazva, mutatva ezzel az oktatáskutatás jelentőségének növekedését a dekolonizált afrikai országok vonatkozásában is. A kötet jellemzően olyan országok történelemdidaktikájának helyzetébe enged betekintést, melyek az utóbbi évtizedekben váltak politikailag függetlenné. A politikai elnyomás és történelemtanítás kapcsolata pedig egy soha aktualitását nem veszítő kérdés, hiszen a tantárgy erős identitásformáló szereppel bír. A történelmi narratívák továbbá hatalmi viszonyokat, álláspontokat, hangsúlyokat is tükröznek. Így a tantárgy könnyen a propaganda, a status quo fenntartásának eszközévé válhat, melynek bemutatására az évkönyvben is találunk példát. Ezzel szemben demokratikus rendszerekben az állampolgári nevelés megfelelő eszköze is lehet. A cél és a célnak való megfelelés, vagy az attól való eltávolodás és új célrendszer bevezetése a történelemtanítás „*demokratizálódási*” folyamatainak különböző állomásait jelölheti. Ezen állomásokba nyерhetünk betekintést a legújabb évkönyv tanulmányainak sorait olvasva.

Tematikus tanulmányok: Történelemoktatás a keleti tömb volt országaiban

E tematikus blokkban négy tanulmány olvasható Szlovákia, Csehország, Észtország és Magyarország történelemtanításához kapcsolódva. Mindezen tanulmányokat további két téma köré szervezhetjük: történelemtankönyv-elemzés szlovák és cseh kontextusban, míg az észt-magyar „tengelyen” az elmúlt 30 év oktatásszabályozási folyamatáról, a történelem tantárgy didaktikájáról kapunk áttekintést.

Vajda Barnabás, a komáromi *Selye János Egyetem* docente tanulmányában a szlovák történelemtankönyveken keresztül mutatja be a hidegháború időszakát az 1989 óta készült taneszközök vizsgálatával. Elemzése alapján megállapítható, hogy a tankönyvek többsége tematikájában tradicionális módon tárgyalja ezt a korszakot, azonban egyfajta „kettős” narratívaként (*split narrative*) az Egyesült Államok a hidegháború kirobbantójaként, míg a Szovjetunió annak lezárójaként jelenik meg. További kritikaként jelenik meg a legújabb tudományos eredmények áttemelésének, valamint ezen időszak kulcsfontosságú konfliktusainak hiánya. A túlzottan egyszerűsített narratívával szemben a vizsgált korszak pontos, hű bemutatása korunk megértésében is elengedhetetlen lenne.

Denisa Labischová, az *Ostravai Egyetem* (Cseh Köztársaság) docente a 20. század egy vitatott témakörét, az 1938-as müncheni válság (magyar történetírásban: müncheni egyezmény) tankönyvi megjelenését vizsgálja cseh, francia, olasz és osztrák tankönyvekben. Elemzi a tankönyvi szövegek hosszát, a lexikai elemeket és a forrásanyagot, a narratívát, valamint a témához kapcsolódó feladatokat. Az eredmények azt mutatják, hogy a cseh tankönyvekben objektivitás és a tényközlés túlzott bősége figyelhető meg, a forrásokhoz jellemzően nincsenek didaktikai kérdések. A külföldi tankönyvekben a csehtől eltérő nemzeti narratívák és sokoldalúbb feldolgozási módszerek, valamint források jelennek meg. Kutatásában a szerző a *multiperspektív* nézőpont érvényesülését, ennek jelentőségét emeli ki.

A kelet-európai tanulmányok második blokkjának tematikájában olyan írások olvashatók, melyek a rendszerváltás időszakától kezdődően a tartalmi szabályozást, a történelemtanítás „demokratizációját”, a múlt és a jelen kihívásait foglalják össze.

Mare Oja, a *Tallini Egyetem* didaktikai lektora az észti történelemoktatás rendszerváltás utáni oktatáspolitikájának fejlődését összegzi. Az elmúlt 30 évben a történelem tananyaga és célja megváltozott: ideológiamentessé és korszerűbbé vált, új alapokra helyezték. Új nemzeti alaptantervek mellett állami történelemvizsgát is bevezettek, melyek szintén a megújulást segítették elő. E megújulás a módszertan, a tankönyvek és a tanárok szerepének, valamint a tanárképzés feladatainak újradefiniálását, valamint az IKT-eszközök beemelését is jelentette a balti ország oktatási rendszerébe. A kutató a pozitív mérleg ellenére megfogalmazza, hogy a paradigmaváltás a gyakorlatban lassan megy végbe.

Fischerné Dárdai Ágnes, a *Pécsi Tudományegyetem* emerita professzora, valamint **Kaposi József**, a *Pázmány Péter Katolikus Egyetem* docense a rendszerváltás óta a hazai történelemtanításban lezajló tartalmi szabályozás változásait, reformjait, trendjeit, mintázatait, mérföldköveit összegzik.³ A reformokat a tantervi, tartalmi, vizsgafejlesztési szabályozásokon keresztül mutatják be. Kiemelik a marxi ideológia eltűnését, a történelemtanítás tartalmi-módszertani modernizációját – például a forrásalapú és tevékenykedtető történelemtanítás és a multiperspektív szemlélet megjelenése, az IKT-eszközök használata, a jelenkor szerepének megnövekedése –, melyben a kétszintű érettségi bevezetése kulcsszerepet játszott. A nagy ívű reformok ellenére ellentmondásokkal teli a megújulás folyamata, melyet a politikai küzdelmek és az állami szerepvállalás szintúgy befolyásolnak.

Tematikus tanulmányok: Történelemtanítás Afrikában

E blokkban három tematikus tanulmányt találunk, Zambia, Burundi, valamint Kenya történelemtanításához kapcsolódóan.

Yvonne M. Kabombwe és **Nelly Mwale**, a *Zambiai Egyetem* előadói a Junior Secondary School szintjén⁴ bevezetett integrált történelemoktatás helyzetét, a tartalmi szabályozók és az oktatási rendszer változását, valamint egy kismintás kutatás attitűdvizsgálatának eredményét tárják az olvasó elé. A kutatás eredményeiből az olvasható ki, hogy a tanárok vegyesen reagáltak az integrált történelemoktatás bevezetésére: ennek okát a saját felkészültségük hiányában, a megváltozott, terjedelmes tananyagban, a tanári segédeszközök hiányában vélték felfedezni. A kihívások ellenére azonban a reformot általánosságban pozitívan fogadták. A szerzők szerint a jövő oktatási reformjai szempontjából figyelembe veendő, hogy a tanárokat is be kell vonni a tantervmódosítási folyamatokba, mert azok eredményességét ez jelentősen meghatározza.

Denise Bentrovato, a *Pretoriai Egyetem* oktatója Burundi történelemoktatásának aktuális helyzetét és annak történelmi gyökereit összegzi, bemutatva a történelemórák sokáig alapvető segédletének számító *Historie du Burundi* (Burundi történelme) című tankönyvet. E tankönyvben megtalálhatjuk a burundi történelemoktatásra ma is általánosan jellemző vonásokat, így az ország aktuálpolitikai, traumákkal teli jelentőséget is hordozó jelenségeinek elhallgatását (tuszi-hutu ellentét, népirtások), és az idillien pozitív közlésmódot (például a – nem létező – nemzeti egység narratívája). Kihívást jelent, hogy a történelemórákon tanított nemzeti narratívák ellentmondanak a mindennapok tapasztalatainak, így a történelem tantárgy identitásformáló és történelmi gondolkodást fejlesztő funkciója nem tud kiteljesedni.

Az évkönyv tanulmányainak sorát két múzeumpedagógiai témájú írás zárja, melyben a szerzők a történelemtanításban hasznosítandó és beemelendő intézményekként tekintenek a múzeumokra.

David Mbutia, a *Kenyai Nemzeti Múzeumok* kutatója a Nairobi Nemzeti Múzeum tárlataiban reprezentálódó kenyai történelempépet, a múzeum fejlődésének legfontosabb állomásait tárta fel. Az eredetileg a gyarmatosítók által létrehozott múzeumok Kenya függetlenedése után narratívaváltást valósítottak meg: már nem az afrikai népek alsóbbrendűségét, történelem nélkülségét voltak hivatottak bemutatni, hanem Kenya hiteles történelmét. Ennek megteremtése kihívásokkal teli, melyet a térség komplex társadalmi-politikai problémái és a rendelkezésre álló szegényes forrásanyag is tetéz. A strukturális átalakuláson túl szignifikáns cél a *Kenyan's histories*⁵ (Kenyaiak történelmei) bemutatása, melyben fontos mérföldkő volt a *History of Kenya* (Kenya történelme) című tárlat megnyitása. Mbutia szerint fontos, hogy a múzeum további fejlesztése mellett az intézmény jelentősebb szerepet vállaljon a történelemtanításban.

Fórum

Andrea Brait, az *Innsbrucki Egyetem* adjunktusa a fórum szekció egyetlen írásának szerzője. Arra keresi a választ, hogy a múzeumlátogatásokat – a történelemtanítás értékes színhelyét – a történelemtanárok hogyan ágyazzák be a történelemórákba. Kutatásában a megfigyelt osztály tanulóitól és a tanárokról is felvett adatokat (visszajelzések, szakértői interjúk), valamint a beágyazás módját különböző kategóriákba⁶ sorolta. Az eredmények azt támasztják alá, hogy a tanárok módszertanilag nagyon különböző módon és mélységben ágyazták be a múzeumlátogatást a tanításba. A múzeumi látogatások célja nem a tárgyi tudás növelése, hanem általánosságban a tantárgyspecifikus kompetenciák fejlesztése volt. A szerző szerint a múzeumok jelentőségét növelni kellene a történelemoktatásban.

Összegzés

Az ISHD évkönyve, tudományos relevanciája nem vitatható. Az évkönyv évről évre kijelöli azokat a sarokpontokat, melyek a történelemdidaktikában aktuálisak, relevánsak és általánosak, beleértve a tankönyvelemzés, a tartalmi-tantervi szabályozás vagy a történelemtanár-képzés aktuális helyzetének elemzését, bemutatását. Rámutat arra, hogy földrajzi régiótól függetlenül melyek azok a kihívások, melyekkel a történelemdidaktika szembesül, és ezekre elméleti vagy gyakorlati megoldást kínál.

Ez az évkönyv a történelemdidaktika legmagasabb tudományos besorolású folyóirata, így történelemdidaktikusok, a történelemdidaktika iránt érdeklődők, gyakorló történelemtanárok, történelemtanár-szakos hallgatók számára különösen ajánlott az olvasása.

A kötet erőssége, hogy a diszciplína legfrissebb kutatási eredményeit olvashatjuk széles társadalmi-kulturális-politikai kontextusba ágyazva, nemzetközi és hazai elismert kutatók tollából. Mindezek okán hivatkozott irodalomjegyzéke is kimagasló értéket képvisel, így kutatók, egyetemi hallgatók számára is segítheti az orientációt. Az ISHD legújabb évkönyve tehát hiánypótló szegmense a történelemdidaktikai szakirodalomnak.

Toth Judit: A történelemtanítás új témái és irányai II. Kelet-Európa és Afrika
A Nemzetközi Történelemdidaktikai Társaság 2021-es Évkönyvének ismertetése

A 2022-es évkönyv, melynek témáját – a 2021. szeptemberi konferencia nyomán⁷ reagálva a történelemtanítás jelenlegi legitimációs válságára – a *Miért tanítsunk történelmet?* címmel jelölték meg, mely várhatóan 2023 tavaszán jelenik meg.

JEGYZETEK

- ¹ TÓTH Judit (2022): A történelemtanítás új témái és irányai I. Migráció. Recenzió a Nemzetközi Történelemdidaktikai Társaság 2020-as évkönyvéről. *Történelemtanítás, (LVI.) Új folyam XIII. évf. 2. sz.* https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2022/08/13_02_11_Toht.pdf (Letöltés: 2022. szept. 19.)
- ² History Education. 30 Years after the Cold War, History Education in Africa. International Journal of Research on History Didactics, History Education, and History Culture. Yearbook of the International Society for History Didactics. Wochenschau Verlag, Frankfurt, 2021.
- ³ A tanulmány szerzői átfogóan több tanulmányt is megjelentettek magyar nyelven a témában. Ezek közül az egyik legfrissebb: F. DÁRDAI Ágnes – KAPOSI József (2021): A történelemtanítás elmúlt harminc éve (1990-2020). Helyzetkép és perspektíva. *Magyar Pedagógia*, 121. évf. 2. sz. http://kaposijozsef.hu/wp-content/uploads/2022/10/F.Dardai_Mped20212.pdf (Letöltés: 2022. okt. 7.)
- ⁴ A zambiai oktatási rendszerben ez a szint az általános iskola utáni és a középiskola előtti 3 éves periódust jelenti, tehát 14-16 éves gyerekek oktatását.
- ⁵ Jelen kontextusban szándékos a „histories” szó használata „history” helyett, ezzel elismerve és rámutatva Kenya sokoldalú történelmére, beleértve az etnikai, közösségi, regionális/helyi és nemzeti történelmet, melyet a közel 45 etnikai csoport tudhat magáénak.
- ⁶ E kategóriák a következők voltak: 1: a múzeum intézményének definiálása; 2: a múzeum történelmének és jelentősége feldolgozása; 3: a múzeum által megjelenített narratíva elemzése (dekonstruálása); 4: a múzeum forrásainak feldolgozása; 5: a tárgyi tudás ellenőrzése; 6: tematikus kapcsolat létrehozása a történelemóra és a múzeum tárlat anyaga között.
- ⁷ A konferenciáról a Történelemtanítás 2021. 4. számában lehet bővebben olvasni: https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2022/02/12_04_11_Fodor-Toht.pdf (Letöltés: 2022. okt. 8.)